

Overgenomen uit: **Begijnhofkrant 25 (2009) 2 - 6**

DE HEILIGE ROCHUS OP HET BEGIJNHOF

Hugo Vanden Bossche

Sinds vele eeuwen wordt Rochus van Montpellier in Europa, Noord- en Zuid-Amerika, het Midden-Oosten, Australië en Azië vereerd door de noodlijdenden tegen cholera, haastige ziekte en onvoorziene dood. Over de hele wereld werden ontelbare parochies, kerken, kapellen, hospitalen, pesthuizen, broederschappen en straten naar hem genoemd en men vindt nog steeds beelden van de heilige in vele straten, kerken en kapellen. Ook in het begijnhof van Turnhout werd gebeden tot de Heilige Rochus om van de pest en andere besmettelijke ziekten bevrijd te worden.

Figuur 1: *Beeld van de Heilige Rochus van Montpellier (1651 – 1700) in de Heilige Kruiskerk van het begijnhof te Turnhout. Het houten wit geschilderde beeld staat op een console van steen, met een opschrift van Barbara de Brouwer.*

Zoals in het artikel over de pest-antifoon¹ reeds vermeld werd, kreeg de pest een bonte verzameling benamingen mee. Zo sprak men onder meer over de “*haestige siekte*”, een uitdrukking die vooral aangaf hoe snel de pest kon toeslaan en doden, het “*heete ongemac*” of de “*heete siecte*” (tot 40- 41° C koorts), de “zwarte dood” (zwarte of asgrauwe vlekken op armen en dijen)², “Gods bezoeking” en de “Gave Gods”³. De laatste twee benamingen kwamen voort uit de diepgewortelde overtuiging dat de mensheid op het verkeerde pad was en de pest als straf van God aan de mensen was opgelegd. In teksten uit ca. 2000 vóór Christus werden reeds grote epidemieën toegeschreven aan een visitatie van de god van de pestilentie⁴. Toen de schrijvers van het Oude Testament tussen 1000 en 500 vóór Christus de tekst in zijn huidige vorm neerschreven, beschouwden zij natuurrampen, hongersnoden, oorlogen, maar ook het plotselinge optreden van dodelijke ziekten als een straf van God⁴. In het vijfde boek van Mozes, *Deuteronomium*, staat: “De Heer zal u met de pest treffen, tot u geheel en al bent weggevaagd uit het land dat u in bezit zult nemen.” (*Deuteronomium* 28: 21) Bij de Grieken was Apollo de God die met zijn pijlen de legers bij Troje besmette met de pest⁵.

In het begin van de 18de eeuw schreef Goris G. in *Beknopte verhandeling van de verschrikkelijke pestziekte, Nevens hare Kentekenen, Oorzaken, Toevallen en Geneezing* (Amsterdam, 1711): “Omdat de pest een boze ziekte is, die de Heer voor straf uit de hemel aan de sterveling heeft toegezonden, daarom kan die aanval moeilijk worden afgewend of belet.” (...) “Wat kan een mens doen? Door berouw en leedwezen aangedaan, moet men in veel vernedering in diepe ootmoed voor de toorn en gramschap van de Heer neerknielen en met innige en aandachtige gebeden, vasten en aalmoezen diens rechtvaardige gramschap trachten te stillen.”³

In alle eeuwen waarin de pest woedde, zijn de verschijningsvormen van berouw en boete niet steeds gelijk. In de 14de eeuw zijn het de flagellantenbroeders die het meest tot de verbeelding spreken. Zelfkastijding als boete om de wrekende hand Gods te bedaren, daaraan wijdden deze geselbroeders zich met overdreven ijver. Voorts zijn zij het die ten tijde van de pest niet alleen zichzelf tot zoenoffer maken, maar ook vooropstaan bij de vervolging van de joden³. Eeuwen later zou men op sommige plaatsen de schuld op de rug van heksen schuiven. Dat gebeurde onder andere in 1634 in Brugge, toen de pest de stad in een akelige greep hield⁶.

Pestheiligen

Er waren gelukkig ook minder extreme middelen om God te vermurwen. Een katholiek mens kon ter bescherming of genezing een beroep doen op de voorspraak van de Heilige Maagd Maria (de “*opperpestmeesteresse*”) of van speciale pestheiligen of “Heilige Maarschalken van de Pest”, evenals op die van de zogeheten “Noodhelpers”³. De pestheiligen werden druk vereerd: met officiën in de kerken, processies, broederschappen... een geestelijke ziekteverzekering als het ware. Als men niet wist aan welke ziekte men leed en geen idee had tot welke heilige men zich moest richten, ging men op bedevaart naar de XXXVI heiligen in onder andere de Sint-Andrieskerk in Antwerpen⁷. Bij die 36 heiligen vinden we specifieke

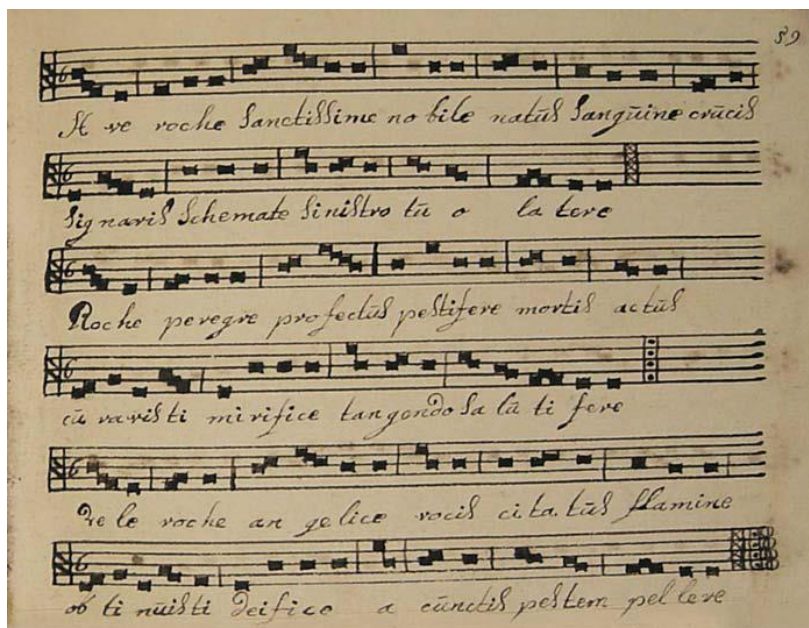
geneesheiligen: één van de bekendste wonderdokters tegen de pest was Rochus van Montpellier⁷.

Figuur 2: Heilige Rochus, een kaart uit een souvenirspel (Frankrijk).²²

H. Rochus op het begijnhof

Zoals in zoveel kerken en kapellen over de hele wereld verspreid, vinden we ook in de Heilig Kruiskerk van het begijnhof in Turnhout een beeld van de Heilige Rochus (figuur 1). En in drie 18de-eeuwse handschriften (B TUbeg Hs 03, Hs 05 en Hs15)⁸ van de muziekcollectie van dit begijnhof komt de hymne “*Ave Roche sanctissime*” voor (figuur 3).

Figuur 3: *Ave Roche sanctissime* (BTubeg handschrift 03, DSCO 2734)

Het is verwonderlijk dat deze hymne driemaal in de muziekcollectie voorkomt. De begijnen hadden een bijzondere devotie voor het Corpus Christi (de sacramentsdevotie), het Heilig Kruis, de Naam van Jezus, het Heilig Bloed en het Heilig Aanschijn. Daarnaast strekte de devotie zich uit tot de Heilige Familie, de engelen en de Drievuldigheid⁸. Het is niet verwonderlijk dat de handschriften en drukken zeer veel Maria-gerelateerde gezangen bevatten. Ook is er veel muziek voor de patrones van de begijnen, de Heilige Begga, bewaard gebleven. Maar van de volksheligen is het toch vooral de Heilige Rochus die vereerd werd. In de relikwieëncollectie van het Begijnhofmuseum bevindt zich ook een kleine relik van deze pestheilige.

Het is mogelijk dat de begijnen onder invloed van de franciscanen of minderbroeders (de bruine paters) deze volksheilige zijn gaan vereren. Vanaf de tweede helft van de 17de eeuw maakten vooral de franciscanen propaganda voor de pestheilige Rochus. Volgens hen behoort Rochus tot de franciscaanse familie, omdat hij lid zou geweest zijn van de Derde Orde van Sint-Franciscus⁹. Vanaf de 15de eeuw kwamen de paters vanuit het minderbroedersklooster in Herentals naar Turnhout om te helpen bij de zielzorg en tijdens de pestepidemieën verzorgden zij de Turnhoutse pestlijders¹⁰. Zo hebben de paters tussen 1650 en 1656 onder meer tweemaal de pestlijders bijgestaan. Het is dan ook mogelijk dat zij daarom in 1656 bij de wijding van de eerste steen naast Sint-Antonius van Padua ook de Heilige Rochus als patroonheilige van hun kerk in de Potterstraat (nu Patersstraat) hebben gekozen¹¹. Zij plaatsten op de hoek van het Paterspleintje een beeld van de Heilige Rochus. Daar staat nu nog steeds een kopie van het Rochusbeeld. Het is alleen spijtig dat het in dezelfde kleur is geschilderd als de muren van het Rochushuis, waardoor het weinig opvalt. Het origineel staat in het Taxandriamuseum (figuur 4).

Figuur 4: *Sint-Rochus, 17de eeuw, Taxandriamuseum, Turnhout*

Figuur 5: *Gebeeldhouwd en gepolychromeerd Sint-Rochusbeeld uit de eerste Minderbroederskerk van vóór de Franse Revolutie*

Ook in hun kerk heeft er een Rochusbeeld gestaan (figuur 5) en hadden zij een genootschap (broederschap) van de Heilige Rochus. Het is niet duidelijk of deze broederschap dezelfde is als die van de Sint-Pieterskerk, waar volgens kanunnik Jansen “op de feestdag van den heilige het eerbiedwaardige beeld ter bijzondere verering werd uitgesteld”¹². De broederschap die vóór de Franse Revolutie in de Paterskerk samenkwam, is dat blijven doen nadat dit de kerk van de sepulcrinessen (van de Heilig-Grafpriorij) werd¹³. In een gebedenboekje voor het *Genootschap van den Heiligen Rochus*, uit 1859, gedrukt door Joseph Splichal¹³, staat het volgende gebed:

*GEBED TOT DEN H. ROCHUS,
OM VAN DE PEST EN ANDERE BESMETTELIJKE
ZIEKTEN BEVRIJD TE WORDEN.*

*Ik groet u, getrouwe dienaar en vriend van God,
H. Rochus, die van edele en doorluchtige ouders geboren
zijnde, alles kloekmoediglijk hebt verlaten, om u
tot vreemde landen te begeven, met inzicht van aldaar
allen die met de pest geslagen waren, te dienen. Zelf
door de pest bevangen zijnde, hebt gij door het teeken
van het heilig Kruis, degenen genezen die er mede
besmet waren. O H. Rochus, die de bijzondere gunst
verkregen hebt om de menschen van de besmettelijke
ziekten te genezen en te bewaren, wij verzoeken
ootmoediglijk uwe gunst en gebeden.
Door Jezus-Christus onzen Heer.
Amen.*

Wie was Rochus?

De meeste informatie over het leven van de Heilige Rochus komt uit een zestal levensbeschrijvingen uit de tweede helft van de 15de en het begin van de 16de eeuw.

Legende

Figuur 6: *Middeleeuwse afbeelding van de H. Rochus, vergezeld van de hond die hem voedde en de engel die hem verpleegde en genas.*

Het leven van de Heilige Rochus is een eenvoudig stichtend verhaal. Jean en Libère behoorden in Montpellier tot de rijke burgerij (in bovenstaand gebed staat *“die van edele en doorluchtige ouders geboren zijnde”*). Omdat zij kinderloos waren gebleven, smeekten zij God dat Hij hun toch een kind zou schenken. Op voorspraak van de Moeder Gods werd de vrouw zwanger en baarde een kind. Op het moment van de geboorte had het wicht op zijn borst een wijnvlek in de vorm van een kruis. Bij het doopsel kreeg het de naam Roch (Rochus). Na de dood van zijn ouders schonk hij zijn geld weg aan de armen en vertrouwde het beheer van zijn goederen toe aan een oom. Hij was toen 20 jaar. Hij vertrok als bedelpelgrim naar Rome om er de graven van de apostelen en martelaren te vereren. Toen hij in Acquapendente (in de regio Latium) aankwam, was deze stad een haard van pestbuilen. Hij bood zijn diensten aan in het plaatselijke pesthuis, waar hij pestbuilen opensneed en reinigde en miraculeuze genezingen verrichtte. Eens in Rome aangekomen, werd hij door een kardinaal gastvrij ontvangen. Toen deze getroffen werd door de pest, maakte Rochus een kruisteken op zijn voorhoofd en op slag was de man van de ziekte verlost. De kardinaal zorgde ervoor dat hij door de paus in audiëntie werd ontvangen. Na gedurende drie jaar de pestlijders te hebben verzorgd en Rome te hebben bevrijd van de pest, keerde Rochus terug naar het noorden van Italië. In Piacenza, gelegen in de Noord-Italiaanse regio Emilia-Romagna, waren er weer pestlijders te verzorgen. Maar toen hij alle zieken genezen had, hoorde hij ‘s nachts een stem, die hem zei: *“Rochus, sta op. Genees eerst de pest waar je nu zelf aan lijdt.”* Op dat moment bemerkte hij dat de pest hem getroffen had aan zijn been. Rochus trok zich terug in een nabijgelegen bos, waar een engel een heldere bron deed ontspringen en de opengebarsten pestbuil verzorgde (figuur 6). Een hond bracht hem elke dag een homp brood, die hij bij zijn meester Gothard ontvreemdde. Toen hij helemaal genezen was, keerde hij terug naar zijn geboortestreek. Daar heerste op dat moment een burgeroorlog. Prompt werd hij voor een spion aangezien. Niemand herkende hem, ook de rechter niet aan wie hij verantwoording moest afleggen. En die rechter was nog wel de oom die zijn goederen beheerde. Men wierp hem in de kerker, waar hij vijf jaar later overleed. Toen men de

overledene wilde wassen, ontdekte men de wijnvlek als teken van het kruis en in zijn kerker stond geschreven “*Eris in peste patronus*” (“Gij zult de beschermer tegen de pest zijn”)⁷. De bestuurders van de stad begrepen toen pas dat zij de zoon van Jean van Montpellier onterecht hadden veroordeeld. Daarop gaven ze hem een grandioze begrafenis.

Historische gegevens?

In zijn in 1478 of 1479 geschreven *Vita sancti Rochi* vermeldt Franciscus Diedo dat Rochus zou geleefd hebben van 1295 tot 1327⁹. Deze datums werden en worden nog steeds door veel auteurs overgenomen, maar historisch gezien kunnen ze niet juist zijn:

1. Na een afwezigheid van zeven eeuwen is de pest vanaf 1347 weer in West-Europa¹. Op het einde van dat jaar bereikte de verschrikkelijke ziekte Marseille en tussen februari en mei 1348 Narbonne, Carcassonne, Toulouse en ook Montpellier¹⁴. In de vermeende geboortestad van Rochus zou meer dan een derde van de bevolking overleden zijn. Op het ogenblik dat deze gruwelijke demografische ramp Montpellier bereikte, was Rochus reeds meer dan 20 jaar overleden (volgens Diedo).

2. Rochus zou tijdens zijn verblijf door de paus in Rome in audiëntie ontvangen zijn, maar van 1309 tot 1367 en van 1370 tot 1377 resideerden de pausen in Avignon (de “Babylonische gevangenschap”). In 1309 zou Rochus amper 14 jaar geweest zijn. Het is weinig waarschijnlijk dat hij dan reeds na een lange pelgrimstocht in Rome zou zijn aangekomen. Hoewel er noch voor de periode 1295–1327, noch voor de periode rond 1347 officiële documenten gevonden werden, hebben verschillende Franse en Italiaanse auteurs de Rochus-legende in een juister historisch kader geplaatst¹⁵. Volgens deze auteurs zou Rochus in Montpellier tussen 1345 en 1350 geboren zijn en in 1367 of 1368 in Rome gearriveerd zijn. De laatste datum lijkt gekozen om het verhaal aan de geschiedenis aan te passen. Volgens Bru zou Rochus door paus Urbanus V in audiëntie ontvangen zijn¹⁵. Ondanks het verzet van het Franse hof en de Franse curiekardinalen keerde paus Urbanus V in 1367 vanuit Avignon terug naar Rome, waar hij tot 1370 verbleef¹⁶. Dus in 1368 was de paus in Rome en is het mogelijk dat Rochus deze paus heeft ontmoet⁹, maar ook dat steunt op geen enkel historisch document. In 1371 zou Rochus (Rocco) Rome verlaten hebben en, zoals in bovenstaande legende beschreven, in Piacenza de pestlijders hebben verzorgd en er ook zelf besmet zijn met de builenpest. Na zijn wonderlijke genezing zou hij via Lombardije richting Montpellier getrokken zijn, maar hij werd in Voghera (in de provincie Pavia in Lombardije) aangehouden door soldaten die hem als een spion van de paus aanzagen¹⁵. Zoals in het oude verhaal vermeld wordt, zou zijn oom hem niet herkend hebben en hem in de kerker hebben opgesloten. Volgens het verhaal is hij in die kerker op 16 augustus 1379 overleden.

Uit het oudst bekende document over Rochus, dat zich in de gemeentelijke archieven van Voghera bevindt, blijkt dat hij er in 1391 werd vereerd¹⁷. Volgens de processen-verbaal van de gemeenteraden van Voghera (1480-1493) werden de vermeende relieken aan Venetianen verkocht¹⁷ en ze werden dus niet bekomen door een “vrome diefstal”, zoals in vele verhalen te lezen staat. Hoewel de handel in relikwieën toen reeds door de Kerk verboden was, werden de relieken verkocht door een zekere broeder Teutonicus, die daarmee de kas van het kleine San Roccogasthuis voor pelgrims spijsde¹⁷. Dat gasthuis was verbonden aan de San Enricokerk en

mogelijk lag Rocco daar begraven. De relieken -- behalve twee kleine benen uit de arm, die zich in de San Roccokerk in Voghera bevinden -- werden in 1483 naar Venetië overgebracht. De vermeende relieken bevinden zich nog steeds in de prachtige gebouwen van de Scuola Grande di San Rocco, een religieus lekenvereniging, ontstaan na de pestepidemie van 1477 door de samenvoeging van twee aan de Heilige Rochus (San Rocco) gewijde broederschappen. Het scuolagebouw en de aansluitende San Roccokerk zijn vooral bekend omwille van de vele schilderijen op doek van Jacopo Comin, ook bekend als Robusti en il Tintoretto: zie bijvoorbeeld *De verheerlijking van de Heilige Rochus* (figuur 7).

Figuur 7: *De verheerlijking van de H. Rochus*
Tintoretto (1564) Scuola Grande di San Rocco, Salle del'Albergo

Heeft Rochus echt bestaan?

De Belgische historicus Pierre Bolle¹⁷ heeft bijna 20 jaar de verschillende teksten over het leven van Rochus bestudeerd en is tot de conclusie gekomen dat Roch (Rochus, Rocco) “*un saint de l'imprimerie*”, dus een fictieve heilige is. Maar tijdens het zoeken naar mogelijk historische bronnen, het bestuderen van de levensbeschrijvingen van Rochus (hagiografieën), volksverhalen, de liturgie, de gebeden, de liturgische kalenders en de iconografie vond hij een reproductie van een vroege 16de-eeuwse houtgravure uit de Languedoc. Daarop herkent men aan de attributen (pelgrimsuitrusting, hond met homp brood, engel die de pestbuil opensnijdt) links de Heilige Rochus en rechts een veel oudere Heilige Racho (ook Raco, Roc genoemd). Onder Rochus staat: “*Sant Roc (...) vulhaiz nos gardar de peste (...)*”. Bij de heilige bisschop van Autun staat: “*Sant Roc (...) vulhaiz nos gardar de tempeste*” (tempête, storm). De Heilige Rochus (Saint Roch de Montpellier) zou volgens deze onderzoeker in feite een hagiografische “dubbelganger” zijn van de Heilige Raco (Saint Roch de Autun), die mogelijk in de 7de eeuw bisschop was en in Bourgondië vereerd werd op 5 december en in de Languedoc op 16 augustus (bovenvermelde sterfdatum van Rochus). Zowel in Bourgondië als in de Languedoc (Montpellier) was hij de beschermer tegen stormen (“*tempeste*”) en dus niet tegen de pest.

Ook in Vlaanderen was de Heilige Rochus een beschermer tegen stormen. De zomerstormen waren dikwijls een ramp voor de hopboeren in de streek van Asse-Aalst. De gevreesde stormwind brak de individuele hopstaken af en legde soms een heel hoppeveld tegen de

grond. De hopboeren noemden die stormwind “de hopduvel”. Er was weinig tegen te beginnen. Vroeger ging men preventief op bedevaart naar de “hoppeheilige” Sint-Rochus. De Sint-Rochuskapel in Meldert, een deelgemeente van Aalst, was een populair bedevaartsoord¹⁸. Dat deze verering van Rochus vanuit Bourgondië naar Vlaanderen is overgewaaid, is niet onwaarschijnlijk. In de 14de en 15de eeuw behoorden Vlaanderen en Brabant immers tot het Bourgondische rijk.

Van Languedoc/Bourgondië naar Italië en terug

Het is mogelijk dat de verering van deze heilige door pelgrims uit de Languedoc via de *Via Francigena* -- een gemeenschappelijk deel van de routes die naar Compostella, Jeruzalem en Rome leidden -- naar Voghera werd gebracht. Uit bovenvermeld document uit 1391 blijkt duidelijk dat San Rocco in deze stad werd vereerd. Het is mogelijk dat bescherming gezocht werd tegen stormen (in het Italiaans “tempesta”) en in die tijd misschien ook reeds tegen de pest (“peste”). Volgens Bolle zijn er ook documenten die duidelijk aantonen dat in de 15de eeuw San Rocco in Verona, Brescia, Padua en Venetië aanroepen werd tegen de pest¹⁷. De Rochus-cultus verspreidde zich daarna zeer snel en massaal vanuit Italië (vooral vanuit Venetië) via Duitsland, de Lage Landen en Frankrijk en daarna naar alle werelddelen. In 1505 wordt de eerste processie ter ere van Saint Roch in Montpellier beschreven⁹.

Tempeste–peste

De associatie tussen *peste* en *tempeste* komt veel voor in gebeden in het middeleeuwse Frans, zoals in het volgende kwatrijn¹⁷:

*Qui sert Saint Roch il le garde
De pestilense et de tempeste
Prenons le donc pour sauvegarde
Tousiours craignant en tout temps peste*

De koppeling van epidemieën aan stormen (weersomstandigheden) was in de middeleeuwen, maar ook later vrij logisch. In het pesttraktaat van de Medische Faculteit van de Sorbonne in Parijs uit 1348-1349, geschreven tijdens de grote pestepidemie, maar ook nog in de traktaten geschreven in de 15de eeuw (Arent Schryver, Johannes de Vesalia) en de tweede helft van de 17de eeuw (Thomas Montanus), werd de oorzaak van de pest toegeschreven aan de samenstand van de zogenoemde “kwaadaardige planeten”¹⁹. De conjunctie van deze planeten zou volgens het traktaat uit 1348 gepaard gaan met donder en hevige bliksems, vuurstralen, hevige wind (tempeste, stormen) en aardbevingen. Door die laatste komt er uit de diepte van de aarde “pestgif” vrij, dat door de hevige wind wordt verspreid, met pestilenties tot gevolg¹⁹. In het pestregimen van Arent Schryver²⁰ staat: “(...) *die pestilency kompt van eyenner quaeder vergarynghe der planeten die der naturen en dem leve des mynschen contrary synt. Deis planete (...) fenynen* (bederven) *ende veranderen die guede luycht* (lucht). (...) *die* (smetstoffen bevattende) *luycht (...) intstickt* (ontsteekt) *of intfenckt* (besmet) *dat hert dat bloit ende die anderen humoren voirt dar apostemen* (pestbuilen) *ende blaeren vort*

afkomen”²⁰. In januari 1348 was er een zeer zware aardbeving in Noord-Italië, met epicentrum in Friuli, dat nu tot Noordoost-Italië en Oostenrijk behoort. In een kroniek, geschreven door iemand die in de zomer van 1348 slachtoffer was van de pest, staat dat aardbeving gelijkstaat aan catastrofe en pestilenties²¹. Smetstoffen bevattende lucht werd al van in de Oudheid aangewezen als de voornaamste overbrenger van ziekten. Dat was zo toen de pesttraktaten werden geschreven, maar ook in de 20ste eeuw. In een gebedenboekje, *Mijn Genadenschat* (uitgegeven in 1952 in Turnhout door Henri Proost en C°), wordt Rochus niet alleen om bescherming gevraagd tegen de gevaren van de pest, maar ook voor het verkrijgen van goede lucht.

Verering

Het verhaal over het leven van de Heilige Rochus mag dan een geconstrueerde legende zijn, hij is mogelijk één van de meest populaire heiligen uit de hele kerkgeschiedenis. Door het feit dat Rochus zo massaal werd aanroepen door het volk ter bescherming tegen de gesel van de pest en vele andere besmettelijke ziekten bij mens en dier die men toen machteloos moest ondergaan, heeft de Kerk stilzwijgend zijn heiligheid erkend, zonder daarvoor het normale proces te doorlopen. Het niet opnemen van Rochus in de gemeenschap van de heiligen kon de Kerk zich in die tijd niet permitteren. De Heilige Rochus was zeker één van de bekendste wonderdokters tegen de pest en in recentere eeuwen, toen de pest geen bedreiging meer vormde, werd hij als geneesheilige aanroepen tegen alle mogelijke besmettelijke ziekten, zoals cholera, dysenterie (rode loop), Spaanse griep, mazelen, pokken, schurft, tyfus en zweren. Ook tegen runder- en varkenspest en hondsdolheid werd hij aanroepen en onder meer in Nederland behoorde hij lange tijd tot de zogenaamde veeheiligen. In de streek van Aalst en de aanpalende Vlaams-Brabantse gemeenten werd de hulp van deze heilige dan weer afgesmeekt om de hoopogst te vrijwaren van alle kwalen, zoals het zwart, de plaag, rode spin, het wit en... de baldadigheden van de hopduivel.

In Italië, waar in de 14de eeuw de Rochuscultus is ontstaan, behoort San Rocco, samen met Sint-Franciscus van Assisi, de Heilige Antonius van Padua, Padre Pio en Don Bosco (Giovanni Bosco), nog steeds tot de meest vereerde heiligen. Hij wordt er niet alleen vereerd, maar ook nog steeds bestudeerd (zie Literatuurlijst 9 en 17). In Vlaanderen is de eeuwenoude traditie van de Sint-Rochusverering nagenoeg op sterven na dood, maar toch zijn er nog uitzonderingen. Bijvoorbeeld de Rochusparochie van Sombeke houdt nog steeds een stukje religieuze folklore in ere: op zondag 17 augustus 2008 trok de Sint-Rochusprocessie door de straten van het kleine dorp tussen Waasmunster en Temse. In Aarschot wordt jaarlijks op de avond van 15 augustus, de vooravond van de feestdag van Sint-Rochus, de openbare verlichting om 21 uur gedoofd en worden duizenden kaarsen aangestoken. De traditie gaat terug tot in de 17de eeuw. Toen de bevolking van Aarschot getroffen werd door de pest, richtten de mensen zich tot de Heilige Rochus. Ze beloofden de huizen op de Grote Markt te verlichten, als hij de epidemie zou stoppen. De stad Aarschot wil de Sint-Rochusverlichting door de UNESCO zelfs laten erkennen als werelderfgoed. In juni werd daarvoor een dossier ingediend. De Sint-Rochusverlichting is al toegevoegd aan de *Inventaris van het Immaterieel*

Cultureel Erfgoed Vlaanderen. In Henegouwen wordt niet in augustus, maar in mei in Thuin een militaire mars ter ere van de Heilige Rochus georganiseerd. Dit folkloristische gebeuren vindt zijn oorsprong in 1654, toen de stad belegerd werd door de Spanjaarden en op een wonderbaarlijke wijze van de hongersnood en ziekte gered zou zijn door de Heilige Rochus. Als dank wordt zijn beeld nog elk jaar rondgedragen tijdens een druk bijgewoonde mars. In 1866, toen Thuin bedreigd werd door een cholera-epidemie, zou Sint-Rochus zelfs een tweede keer de stad gered hebben. Terwijl de processie in Sombeke nog als religieuze folklore kan worden omschreven, behoren de evenementen in Aarschot en Thuin tot de folklore, net zoals de verering van de Heilige Rochus van Montpellier, of is het Saint Roch van Autun of San Rocco van Voghera?

Iconografie

Rochus wordt meestal als volgt afgebeeld:

- in pelgrimskledij, met een korte pelgrimsmantel, knapzak en hoed en met sint-jakobsschelpen op zijn hoed en/of mantel. Die schelpen werden gebruikt om water te scheppen. Naast het teken van de pelgrim naar Compostella wordt op de hoed soms ook het teken van de pelgrim naar Rome aangebracht: de sleutels van Sint-Pieter;
- daarnaast draagt hij een pelgrimsstaf, met daaraan een kalebas;
- één been is meestal ontbloot, terwijl Rochus ofwel naar de wonde of pestbuil op zijn dij wijst, ofwel zijn mantel vasthoudt;
- hij is vergezeld van een hond(je), dat hem als trouwe gezelschap elke dag brood bezorgde;
- dikwijls is er ook een engel aanwezig, die zijn wond zuivert of een strook vasthoudt met daarop: "*Eris in peste patronus*";
- het gebeurt ook dat de wijnvlek in de vorm van een kruis op zijn borst of op de kledij wordt afgebeeld.

Literatuur

1. Vanden Bossche, H.: *Een pest-antifoon uit de muziekcollectie van het Turnhoutse begijnhof*, *Begijnhofkrant* 22 (2008), 12-14
2. Cohn, S.K., jr.: "*The Black Death: End of a Paradigm*", *The American Historical Review* 107 (2002), 703-38. In dit overzichtsartikel geeft Samuel K. Cohn jr. een hele reeks argumenten, waaruit blijkt dat de zwarte dood en de door ratten overgedragen builenpest verschillende ziekten waren.
3. Noordegraaf, L., Valk, G.: *De gave Gods. De pest in Holland vanaf de late middeleeuwen* (tweede druk), Uitgeverij Bert Bakker, Amsterdam, 2007
4. MacNeill, W.A.: *Mensen en hun plagen - Een ziektegeschiedenis van de mensheid*, Uitgeverij Bert Bakker, Amsterdam, 1996
5. Homerus: *Ilias*, Metrische vertaling van A.W. Timmerman, Paris-Manteau, Amsterdam-Brussel, zevende druk, p. 14
6. Vanhemelryck, F.: *Het gevecht met de duivel. Heksen in Vlaanderen*, Davidsfonds, Leuven, 1999, p. 269
7. Claes, J., Claes, A., Vincke, K.: *Geneesheiligen in de Lage Landen*, Uitgeverij KOK, Davidsfonds, Leuven, 2005
8. Mannaerts, P., Vercammen, E.: *Inventaris van de muziekcollectie van het begijnhof te Turnhout*, Resonant, Leuven, 2004 (archief TRAM41)
9. Bolle, P., Ascagni, P. (Traduction: M. Gassier): *Roch de Montpellier – Voghera et son Saint*, Associazione San Rocco Italia Comitato Internazionale Storico-Scientifico per gli studisu san Rocco e la storia medievale (troisième révision), 2008
10. Persoons, E. in: *Turnhout groeit van een stad*, De Kok, H. & Autenboer, E. (red.), Uitgave Culturele Raad Turnhout, 1983, p. 188
11. De Neef, G.: *De minderbroeders te Turnhout* in: *Paterspand Turnhout*, Uitgave Verbond van Kristelijke Werkgevers en Kaderleden, Antwerpen en Brabant, Realisatie KADOC, Leuven, 1991, p. 40
12. Jansen, J.E.: *Het volksleven te Turnhout*, Deel I, Turnhoutse Volkskalender, druk G. Crols-Verwilt, Begijnenstraat 64, Turnhout, 1939, p. 80 (archief TRAM41)
13. Bron: *333 jaar Heilig Graf Turnhout 1662/1995*, p. 81
14. Tuchman, B.: *De waanzinnige veertiende eeuw* (oorspronkelijke titel: *A Distant Mirror*, Knopf Inc., New York, 1978), De Arbeiderspers, Amsterdam, 18de druk, 2004, p. 121
15. Bru, J.L.: *Le XVe siècle, Temps de Saint Roch de Montpellier*, <http://livres-mystiques.com/partieTEXTES/Vosecrets/Correspondants/Jlbru/Stroch/Saintroch.html>
16. <http://www.personencyclopedia.info/U/Urb/URBANUSV>
17. Bolle, P.: *Saint Roch. Des récits hagiographiques aux origines légendaires et liturgiques*, Associazione San Rocco Italia Comitato Internazionale Storico-Scientifico per gli studisu san Rocco e la storia medievale, 2006
18. Informatiebrochure Hopduvelfeesten, Asse, 2006
19. Lacroix, E. in: *De pest in de Nederlanden: medisch-historische beschouwingen 650 jaar na de zwarte dood*, Koninklijke Academie voor Geneeskunde van België, Brussel, 1999, p. 235-271
20. Jansen-Sieben, R. in: *De pest in de Nederlanden: medisch-historische beschouwingen 650 jaar na de zwarte dood*, Koninklijke Academie voor Geneeskunde van België, Brussel, 1999, p. 109-140
21. Hammerl, C.: *The earthquake of January 25th, 1348: discussion of sources*, EC project "Review of Historical Seismicity in Europe" (RHISE), 1989-1993
22. Van den Akker, A., s.j.: <http://heiligen-3s.nl>

Legende bij figuren

Figuur 1: Beeld van de Heilige Rochus van Montpellier (1651-1700) in de Heilig Kruiskerk van het begijnhof in Turnhout. Het houten, wit geschilderde beeld staat op een console van steen, met een opschrift van Barbara de Brouwer.

Figuur 2: Heilige Rochus, een kaart uit een souvenirspel (Frankrijk).²²

Figuur 3: *Ave Roche sanctissime* (B TUBg handschrift 03, DSCO 2734).

Figuur 4: Sint-Rochus, 17de eeuw, Taxandriamuseum, Turnhout.

Figuur 5: Gebeeldhouwd en gepolychromeerd Sint-Rochusbeeld uit de eerste Minderbroederskerk van vóór de Franse Revolutie.

Figuur 6: Middeleeuwse afbeelding van de Heilige Rochus, vergezeld van de hond die hem voedde en de engel die hem verpleegde en genas.

Figuur 7: *De verheerlijking van de Heilige Rochus*, Tintoretto (1564), Scuola Grande di San Rocco, Salle del'Albergo.